

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ

«Beynəlxalq ticarət və gömrük işi» kafedrası

BEYNƏLXALQ TİCARƏT NƏZƏRİYYƏLƏRİ
fənninin

PROQRAMI

(«Beynəlxalq ticarət» ixtisası üzrə təhsil alan tələbələr üçün)

BAKI - 2015

Proqram Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetinin
“Beynəlxalq ticarət və gömrük işi” kafedrasında
yerinə yetirilmişdir.

Tərtib edənlər:

**Əməkdar Elm Xadimi,
i.e.d.prof.A.Ş.Şəkərəliyev
i.e.n.b/m N.İ.Muradov
i.e.n.b/m Z.A.Şəkərəliyeva**

Elmi redaktoru:

**Əməkdar Elm Xadimi
i.e.d.prof.A.Ş.Şəkərəliyev**

Rəyçilər:

**i.e.n.dos.E.A.Əliyeva
i.e.n.dos.M.M.Məmmədli**

“Beynəlxalq ticarət nəzəriyyələri” fənninin tematik planı və tədris formaları üzrə saatların bölgüsü

(Bakalavr hazırlığı üçün)

Sıra No	Mövzunun adı	Saatların miqdarı		
		o cümlədən:		
		cəmi	mühazirə	məşğələ
1	Beynəlxalq ticarətin formalaşmasına tarixi baxış	8	4	4
2	Merkantilist nəzəriyyə	4	2	2
3	A. Smit və mütləq üstünlüklər nəzəriyyəsi	4	2	2
4	D. Rikardo və müqayisəli üstünlüklər nəzəriyyəsi	4	2	2
5	Beynəlxalq dəyər nəzəriyyəsi	4	2	2
6	İstehsal amilləri və onların nisbəti nəzəriyyəsi	4	2	2
7	İstehsal amillərinin qiymətlərinin bərabərləşdirilməsi teoremi	4	2	2
8	Leontyev paradoksu	4	2	2
9	Üstünlüklər nəzəriyyələri və müasir iqtisadiyyat	4	2	2
10	Beynəlxalq ticarətdə tarazlıq modelləri	4	2	2
11	Differensiallaşmış əmtəələrə ticarət nəzəriyyəsi	4	2	2
12	Kəşişən tələb nəzəriyyəsi	4	2	2
13	Ən yeni ticarət nəzəriyyələri	4	2	2
14	Maykl Porter və rəqabət üstünlükləri nəzəriyyəsi	4	2	2
Cəmi		60	30	30

Mövzu 1. Beynəlxalq ticarətin formalaşmasına tarixi baxış

Natural təsərrüfat və əmtəə istehsalı. Pul və onun funksiyaları. Əməyin ictimai bölgüsü. Təbii və qazanılmış üstünlüklər. Bazarların tipləri. Tələb, təklif və elastiklik. Bazarın müvazinət qanunu. İstehsal amilləri. Dövlətin bazar iqtisadiyyatında rolu. Dövlətin iqtisadi funksiyaları. Milli və beynəlxalq sahibkarlıq. Beynəlxalq bazar. Dünya bazarının yaranması və inkişaf mərhələləri. Beynəlxalq əmək bölgüsü. Beynəlxalq iqtisadi münasibətlər və beynəlxalq ticarət. Xarici ticarətin dövlət tənzimlənməsi. Beynəlxalq ticarətin dövlətlərarası tənzimlənməsi. Xarici ticarət dövriyyəsi və xarici ticarət saldosu. Azərbaycan Respublikasının xarici ticarətinin xarakteristikası və inkişaf perspektivləri.

Mövzu 2. Merkantilist nəzəriyyə

Merkantilizm nəzəriyyələrinin yaranmasını şərtləndirən tarixi mühit. Merkantilizm nəzəriyyələrinin əsas nümayəndələri: Tomas Men, Antuan Monkretyen, Çarlz Davenant, Vilyam Staffor. Merkantilist nəzəriyyədə iqtisadi sistemin üç sektoru. Ölkənin iqtisadi gücü. "Qonşunu müflisləşdir" siyasətinin mahiyyəti. "Qızıl suyuna salınmış dilənçilik". Merkantilistlərin beynəlxalq ticarət nəzəriyyəsinə verdikləri töhfə. Merkantilist nəzəriyyənin çatışmazlıqları. Fiziokratizm nəzəriyyəsi. Fransua Kene, Jak Turqo, Viktor Mirabo.

Mövzu 3. A. Smit və mütləq üstünlüklər nəzəriyyəsi

Klassik məktəbin banisi Adam Smit. Adam Smitin "Millətlərin sərvətinin təbiəti və səbəblərinin tədqiqi" (1776) əsəri. Əmək bölgüsü əsasında istehsalın inkişaf etdirilməsi. Əmək-dəyər nəzəriyyəsi. Mütləq üstünlüklər nəzəriyyəsi. Azad rəqabət. Dünya istehsalının artması. A.Smitin xarici ticarət nəzəriyyəsinin izahı. İstehsalın yeganə amili. Tam məşğulluq. İki ölkə, iki əmtəə modeli. Tam və azad rəqabət şəraiti. Əmtəələrin bir ölkədən digərinə daşınması zamanı çəkilən xərclər. Xarici ticarətdə məhdudiyyətlərin mövcudluğu. Hökumətlərin xarici ticarət siyasətlərinin əsas prinsipi. Xarici ticarətin əmək məhsuldarlığının inkişafına təsiri. A. Smitin mütləq üstünlüklər nəzəriyyəsinin çatışmazlıqları.

Mövzu 4. D. Rikardo və müqayisəli üstünlüklər nəzəriyyəsi

David Rikardonun "Siyasi iqtisadın prinsipləri və vergiqoyma" (1817) əsəri. Xarici ticarətin zəruriliyi. Müqayisəli üstünlüklər nəzəriyyəsi. Mütləq üstünlüyə sahib olmayan ölkələrin ixtisaslaşma prinsipləri. "Daha böyük üstünlük" anlayışı. Ölkələrdə daxili istehsal dəyərləri. D. Rikardonun müqayisəli üstünlüklər nəzəriyyəsinin çatışmazlıqları.

Mövzu 5. Beynəlxalq dəyər nəzəriyyəsi

Con Stüart Mill və “Siyasi iqtisadın prinsipləri” (1848) əsəri. Daxili və xarici tələb anlayışları. Beynəlxalq dəyər qanunu. Xarici tələbin səviyyəsi. Əmtəələrin mübadilə dəyəri. Xarici tələbin elastikliyi. Ölkələr arasındakı əmtəə mübadiləsinin optimal qiyməti. Qarşılıqlı tələb qanunu. Beynəlxalq dəyər nəzəriyyəsinin çatışmazlıqları.

Mövzu 6. İstehsal amilləri və onların nisbəti nəzəriyyəsi

Jan Batist Sey və istehsal amilləri nəzəriyyəsi. XX əsrin 20-ci illərinin ortalarında istehsal amillərinin nisbəti nəzəriyyəsinin yaranması. Hekşer-Olinin xarici ticarət nəzəriyyəsi. Onun tətbiqi imkanları. İzafe və nadir amillər. Beynəlxalq ticarət və amil mübadiləsi. «Məhsulun həyat tsikli» nəzəriyyəsi (C. Kindelberqer, R. Vernon, L. Uellsin).

Mövzu 7. İstehsal amillərinin qiymətlərinin bərabərləşməsi teoremi

Volfhanq Stolper və Pol Samuelson. İstehsal amillərinin qiymətlərinin bərabərləşməsi teoremi. İstehsalın homogen amillərinin mütləq və nisbi qiymətlərinin bərabərləşməsi. İstehsal amillərinin nisbi qiymətlərinin bərabərləşməsi. Reallıqda istehsal amillərinin qiymətlərinin balanslaşdırılma problemləri. İdxaləvəzədicə sektorunun real gəlirləri. Proteksionizm. Rıbcinski teoremi. İqtisadi sahələrdən birinin sürətli inkişafının digər sahələrə təsiri. “Holland xəstəliyi”.

Mövzu 8. Leontyev paradoksu

Vasili Leontyevin ABŞ-ın xarici dünya ilə ticarət əlaqələrinin təhlili. R. Bharadvayın Hindistanın xarici ticarətinin tədqiqatı. Hekşer-Olin teoreminin təkzibi. “Leontyev paradoksu”. “Leontyev paradoksu”-nun izahı. Donald Kisingin əməyin ixtisas səviyyəsinə görə kateqoriyalandırması.

Mövzu 9. Üstünlüklər nəzəriyyələri və müasir iqtisadiyyat

P. Samuelson və klassik ticarət modelinin inkişafı. Müqayisəli üstünlüklər nəzəriyyəsinin daha çox miqdarda ölkə və əmtəələrə aid edilməsi. Müqayisəli üstünlüklər nəzəriyyəsi və çoxəmtəəli və çoxölkəli dünya. Beynəlxalq ticarətin Ümumi Qlobal Məhsulun (ÜQM) artımına faydası.

Mövzu 10. Beynəlxalq ticarətdə tarazlıq modelləri

Beynəlxalq ticarətdə əmtəə və istehsal amillərinin təklifi. Beynəlxalq ticarətdə tələb amili. Neoklassik müddəalara əsaslanan tələb və təklif balansı. Standart modeldə istifadə edilən baza anlayışları. Frensis Ecuort və Qotfrid Heberler. Klassik və standart modellər. Məcmu tələb və məcmu təklif. Əvəzetmənin artan xərcləri qanunauyğunluğu və beynəlxalq ticarət. Əvəzetmənin ən son hədd səviyyəsi. Qarşılıqlı tələb anlayışı. Spesifik istehsal amilləri modeli.

Mövzu 11. Differensiallaşmış əmtəələrə ticarət

1960-cı illərin əvvəllərində inkişaf etmiş ölkələrin ticarətinin strukturu. Sahədaxili ticarət və sahələrarası ticarət. Differensiallaşmış əmtəələrə ticarət anlayışı. Bella Balassanın differensiallaşmış əmtəələrə ticarət nəzəriyyəsi. İstehlakçı zövqlərindəki fərqlər. Miqyas effekti. Blassa indeksi.

Mövzu 12. Kəşifən tələb nəzəriyyəsi

Staffan Linderin kəşifən tələb nəzəriyyəsinin mahiyyəti. İxracının strukturunun idxalatçı ölkədə mövcud olan tələbdən asılılığı. İdxalatçı ölkədə tələbin strukturu ilə ixracatçı ölkənin daxili tələbinin strukturunun müqayisəsi. Gəlirin səviyyəsi və tələb.

Mövzu 13. Ən yeni ticarət nəzəriyyələri

Beynəlxalq ticarətin alternativ nəzəriyyələri. İstehsal amillərinin reversi. Ticarəti miqyas effekti. Miqyas iqtisadiyyatı. Miqyasın xarici effekti. Miqyasın daxili effekti. Pol Kruqman və inhisar rəqabətinin beynəlxalq ticarətə təsirinin izahı. Maykl Porter və texnoloji fərq teoremi. Raymond Vernon və əmtəənin həyat dövrləri nəzəriyyəsi. İstehsalatda yenilikçilik və təqlidçilik.

Mövzu 14. Maykl Porterin rəqabət üstünlükləri nəzəriyyəsi

Maykl Porterin rəqabət üstünlükləri nəzəriyyəsinin mahiyyəti. Dünya bazarında ölkənin rəqabət qabiliyyətinin dörd başlıca parametri. Amillərin şəraiti. Əmtəə və xidmətlərə tələb şəraiti. Ölkələrin firmalarının strategiyası, onların strukturu və rəqabəti. Ölkədə mövcud olan qohum və yaxın sahələrin xarakteri. Ölkənin rəqabət qabiliyyətinin əlavə parametrləri. Təsadüfi hadisələr. Hökumətin siyasəti. Milli "romb". Elmi-texniki tərəqqi ilə bağlı dünya əmtəə dövriyyəsinin inkişafındakı əsas meyllər: - beynəlxalq ticarətin sənaye və kənd təsərrüfatı istehsalının artımını qabaqlayan yüksək dinamika; - beynəlxalq ticarətin əmtəə nomenklaturasının sürətlə yeniləşməsi; - müxtəlif ölkələrin firmalar arasında təchizatların öncədən uzunmüddətli razılaşdırılması

Ədəbiyyat siyahısı

- 1.İqtisadi təlimlər tarixi. В., 2000
- 2.İqtisadi nəzəriyyə kursu (tərcümə), В., 2012
- 3.Андреева О.Д., Матюхин И.С. состязательные методы международной торговли: Учебное пособие. М.:ВАВТ, 2003.
- 4.Бурмистров В.Н., Холопов К.В. Внешняя торговля Российской Федерации. М.: Юристь, 2001.
- 5.Данильцев А.В. Международная торговля: инструменты регулирования: Учебно-практическое пособие. М.: Палеотип, Деловая литература, 2004.
- 6.Дюмулен И.И. Всемирная торговая организация. М.: Экономика, 2003.
- 7.Солодовский В.А. Экономико-статистические методы анализа внешней торговли. М.: 2004.
- 8.Устинов И.Н. Мировая торговля. Статистико-аналитический справочник. М.: Экономика, 2002.
- 9.Фомичев В.И. Международная торговля: Учебник. М.: Инфра-М, 2001.
- 10.Авдокушин Е.Ф. Международные экономические отношения. М.: Экономистъ, 2004.
- 11.Адрианов В.Д. Россия в мировой экономике. М.: Владос, 2002.
- 12.Внешняя торговля России в 2004 г.// БИКИ. 2005. № 20.17.02.
- 13.Глобализация экономики и внешнеэкономические связи России/ Под ред. И.П.Фаминского. М.: Республика, 2004.
- 14..Конкурентоспособность России в глобальной экономике. М.: Международные отношения, 2003.
- 15.Ливенцев Н.Н., Лисоволик Я.Д. Актуальные проблемы присоединения России к ВТО. М.: экономика, 2002.
- 16.Международные экономические отношения /Под ред. БюМ.Смитиенко/. М.: Инфра-М, 2005.
- 17..Мировая экономика. /Глобальные тенденции за 100 лет/ Под.ред. И.С.Королева. М.: Юристь, 2003.

**Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetin «Beynəlxalq
ticarət və gömrük işi» kafedrasının «Beynəlxalq ticarət»
ixtisası üzrə təhsil alan tələbələr üçün «Beynəlxalq ticarət
nəzəriyyələri» fənnindən hazırlanmış proqramma**

R Ə Y

Müasir dövrdə beynəlxalq iqtisadi münasibətlər iqtisadi həyat sferasının nisbətən dinamik inkişaf edən sahəsidir. Milli iqtisadiyyat yüzillər ərzində qeyri - səmərəli istehsal sahəsində dövlətlər arasında iqtisadi əlaqələr əhalinin mallara olan təminat olunması probleminin həllində xarici ticarətin mövcudluğu üstün olmuşdur. Cəmiyyətin inkişafı gedişində xarici iqtisadi əlaqələrdə xarici ticarət inkişaf edərək beynəlxalq iqtisadi münasibətlər ümumilikdə mürəkkəb bir prosesə - dünya təsərrüfatına çevrilmişdir. Xarici ticarət xaricə mal verilməsi istehsal kooperasiyaları çərçivəsində həyata keçirildiyi və beynəlxalq transmilli kooperasiyalar tərəfindən realizə olunan müasir şəraitdə uzunmüddətli və genişmiqyaslı ticarət – iqtisadi əməkdaşlığa çevrilən bir inkişaf yolu keçmişdir.

Dünya təsərrüfatı əlaqələri öz başlanğıcını vahid xarici ticarət sazişlərindən mal verilməsini istehsal kooperasiyaların həyata keçirildiyi və beynəlxalq kooperasiyalar tərəfindən realizə olunan uzunmüddətli, irimiqyaslı ticarət - iqtisadi əməkdaşlığa qədər genişləndirilmiş və ya əməkdaşlıqdan götürülmüşdür. Xarici ticarətlə mal mübadiləsi dünya iqtisadi münasibətlərinin mühüm tərkib hissəsidir. Dünya təsərrüfat əlaqələrinin güclü yüksəlişi faktorlarının sabit artdığı, kapitalın milli sərhədləri keçdiyi, işçi qüvvəsi miqrasiyasının gücləndiyi, beynəlxalq əmək bölgüsünün formalaşması prosesinin sürətləndiyi bir dövrə təsadüf edir. Bu onu göstərir ki, təsərrüfat əlaqələrinin beynəlmilləşməsi yalnız müasir beynəlxalq ticarətin inkişaf

formasında çıxış etməsi yalnız bir çox baxımdan dövlətlərarası xarici ticarət əlaqələrinin həyata keçirilməsi xarakteri ilə deyil, eyni zamanda, obyektiv olaraq beynəlxalq əmək bölgüsünün və istehsalın beynəlmilləşməsi üçün vacib olan, dünya məhsuldar qüvvələrinin milli çərçivəsini keçməsilə xarakterizə olunur. Beynəlxalq iqtisadi münasibətlərin nəzəriyyələrinin inkişafında onların valyuta və maddiliyinin öyrənilməsində böyük nailiyyətlər əldə edilmişdir. Vacib nəzəri fikirlər, müddəalar, mövqelər işlənilib hazırlanmış, dəyişiklər edilmiş, keçmiş quruluş dəqiqləşdirilmişdir. Geniş təcrübi axtarışlar nəticəsində tədqiqatın yeni əhəmiyyətli istiqamətləri tapılmışdır. Əgər beynəlxalq iqtisadi münasibətlərin inkişafında ümumi istiqamətə cəhd göstərilirsə, onda bu ümumiləşdirmə, əsas nəzəri vəziyyətlərin və ifadələrin ardıcıl ümumi bərabərliklə sadə modellərin işlənilib hazırlanmasıdır.

Proqramda o cümlədən beynəlxalq ticarətin formalaşmasına tarixi baxış, merkantilist nəzəriyyələri, A.Smitin mütləq üstünlüklər nəzəriyyəsi, D.Rikardonun müqayisəli üstünlüklər nəzəriyyəsi, beynəlxalq dəyər nəzəriyyəsi, istehsal amillərinin nisbəti nəzəriyyəsi, Leontyev paradoksu, üstünlüklər nəzəriyyəsi və müasir iqtisadiyyat, beynəlxalq ticarətdə tarazlın modelləri, kəşifən tələb nəzəriyyəsi, Maykl Porter və rəqabət üstünlükləri nəzəriyyəsi və s. bu kimi məsələlər öz əksini tapmışdır.

Proqramın zəruriliyini nəzərə alaraq onu çapa tövsiyyə edirəm.

AzDİU-nin «Beynəlxalq ticarət

və gömrük işi» kafedrasının dosenti:

E.A.Əliyeva

**Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetin «Beynəlxalq
ticarət və gömrük işi» kafedrasının «Beynəlxalq ticarət»
ixtisası üzrə təhsil alan tələbələr üçün «Beynəlxalq ticarət
nəzəriyyələri» fənnindən hazırlanmış proqramma**

R Ə Y

Hazırda ölkələrin çoxu tələb və təklifə xarici nəzarətin təhlükəsizliyinə aşağı səviyyədə düşər olmaq üçün özünün xarici ticarətinin quruluşunu formalaşdırmaq və beynəlxalq əmək bölgüsü sistemində daxil olmağa cəhd göstərir. Xaricdə baş verən dəyişikliklərdən qorunmağın artması qarşılıqlı tələbin əsasında ticarət əlaqələrinin inkişaf etməsinə səbəb ola bilər. Əgər ölkə ticarət tərəfdaşı olmaqla qarşılıqlı asılılıqda olarsa bunlardan biri bazarın həcmi və mal verilməsini ixtisar edərsə, digər tərəfin bunu tez tənzimləməsi ehtimalı çox azdır. Çox böyük asılılıq ona gətirib çıxarır ki, ölkə digər ölkədə baş verən dəyişikliklərdə tez inciyən olur. Bu inkişaf etməkdə olan ölkələrin çoxunu xarici bazara çıxmaq üçün istehsalın və ticarətin quruluşunu dəyişməyə təkan verir. Lakin bu ölkələr xarici mühitdən daha çox müstəqil olmaq istəyir, onlar ölkə daxilində tələbin aşağı düşməsi və ya qiymətin qalxması faktı ilə qarşılaşır. Müasir BƏB-in dərinləşməsi beynəlxalq ticarətin bütün nəzəriyyələrinin həyatı əhəmiyyətli olduğunu təsdiqləyir və elmi - texniki tərəqqinin və beynəlxalq iqtisadi münasibətlərin ümumi humanist meyilləri ilə obyekt şərtləndirilmiş yeni qrupların əlavə olmasını, genişləndirilməsini və həmişə şəklinin dəyişdirilməsini şərtləndirir.

Proqramda o cümlədən beynəlxalq ticarətin formalaşmasına tarixi baxış, merkantilist nəzəriyyələri, A.Smitin mütləq üstünlüklər nəzəriyyəsi, D.Rikardonun müqayisəli üstünlüklər nəzəriyyəsi, beynəlxalq dəyər nəzəriyyəsi, istehsal amillərinin nisbəti nəzəriyyəsi, Leontyev paradoksu, üstünlüklər nəzəriyyəsi və müasir iqtisadiyyat, beynəlxalq ticarətdə tarazlıq modelləri, kəşif tələb nəzəriyyəsi, Maykl Porter və rəqabət üstünlükləri nəzəriyyəsi və s. bu kimi məsələlər öz əksini tapmışdır.

Tədris edilən fənnin zəruriliyini nəzərə alaraq onun çapa gətməsini məsləhət bilirəm.

AzDIU-nin «Beynəlxalq ticarət

və gömrük işi» kafedrasının dosenti:

M.M.Məmmədli

